

Silvo Šinkovec

Pedičkovi razmisleki o etiki in morali

Izvleček

Pediček je v središče pedagoške misli postavil človeka, njegov celostni razvoj. Razmislek o etiki in morali je pomemben del Pedičkove pedagoške misli. Humanizacija človeka in družbe nujno vsebuje etično vzgojo. Etiko ni imel za neko posebno panogo, ampak jo je umeščal v celoten pogled na človeka. Ker je šport človekova dejavnost in ker je vsaka dejavnost delo človekove svobodne odločitve in ustvarjalnosti, ima v sebi moralno razsežnost. Sredi šestdesetih let se je Pediček zavzemal, da bi učitelji in udeleženci v športu imeli svoj moralni kodeks.

Ključne besede: Pediček, pedagogika, vzgoja, etika in morala, osebnost, celovitost.

Pediček's thoughts on ethics and morals

Abstract

Pediček put the human being and their comprehensive development in the centre of pedagogical thought. The consideration of ethics and morals is an important part of Pediček's pedagogical thinking. The humanisation of man and society should necessarily include ethical education. Pediček did not consider ethics as a special field, but incorporated it in a comprehensive perception of a human being. As sport is a human activity and as each activity is the result of man's free will and creativity, it contains moral dimensions. In the middle of the 1960s, Pediček advocated introducing a moral code for teachers and other participants in sport.

Key words: Pediček, pedagogy, education, ethics and morals, personality, comprehensiveness

■ Uvod

Pedičkovo pedagoško misel povzemamo z izrazom »antropološka pedagogika«. V središču vse njegove teorije je vedno človek. Smoter vzgoje in izobraževanja po Pedičku je »celostno razvita osebnost«. K temu sodi tudi moralni razvoj osebnosti. Pediček se je velikokrat dotikal etične razsežnosti pedagoškega dela (Pediček, 1964, 1970, 1991, 1992, 1996). V enem stavku lahko povzamemo bistveno trditev, in sicer, da je človeška dejavnost povezana s hotenjem, z voljo, z odločitvami in kjer sta odločanje in svoboda, tam je etika.

Ker je športna dejavnost človeška dejavnost, nujno vsebuje v sebi tudi moralno razsežnost. V tej luči je Pediček razvijal misel o etiki v športu.

Ko govorimo o etiki in morali v pedagoški misli Franca Pedička, moramo omeniti dve njegovi prizadevanji. Prvo, da bi imeli učitelji svoj moralni kodeks, in drugo, da bi imeli športniki svoj moralni kodeks. Na tem posvetu se bomo osredotočili predvsem na etične in moralne vidike v športu.

■ Deontološka etika

Pediček si je že v šestdesetih letih prizadeval, da bi učitelji oblikovali svoj moralni kodeks.

»Svetovna konfederacija organizacij prosvetne stroke je leta 1959 pod okriljem Unesca pripravila temeljni dokument za moralni kodeks prosvetnih delavcev. Dokument je bil izdan kot izhodišče in priporočilo nacionalnim zvezam prosvetnih delavcev za izdelavo lastnih in specifičnih kodeksov. Na podlagi pobude dr. Jožeta Potrča, ki je leta 1963 opozoril na omenjeni dokument, je leta 1964 dr. Franc Pediček v *Sodobni pedagogiki* objavil prispevek o potrebnosti moralnega kodeksa za pedagoške delavce. Odmevi drugih strokovnjakov pedagoške stroke (Berce, Suhadolčan, Zorman, Zupančič – *Sodobna pedagogika*, 1964) so bili tej pobudi naklonjeni, toda kljub temu se zaradi drugih vzrokov zamisel ni mogla uresničiti« (Koselj, 2005).

K omenjeni temi se je Pediček pogosto vračal. V *Sodobni pedagogiki* je leta 1991 objavil članek z naslovom Pedagoška deontologija. V svoji knjigi *Pedagogika danes* je temu vprašanju posvetil poglavje z naslovom Oris

Foto: Bogdan Martinčič

Mag. Silvo Šinkovec za govorniškimi odrom.

pedagoške deontologije in leta 1996 je objavljen prispevek s posveta Profesionalna etika pri delu z ljudmi z naslovom *Zakaj etično – moralni kodeksi*.

»Dosedanji kozmos, ki so ga človeku gradili in oblikovali religija, filozofija, znanost, ideologija, nazori in vrednote, se je namreč začel rušiti. Začel se je razgrajevati, prevešati in toniti v ponovni kaos, ki ga bo treba šele razviti v nov in človeku ustrezen kozmos bivanja, doživljanja, mišljenja, delovanja in vrednotenja. Odsev vsega tega je mogoče najti tudi v mišljenjsko, vrednotno in doživljajsko rušečem se človekovem mikrokozmosu. Ti dve okoliščini pa nujno zahtevata nove etične/moralne regulative vedenja, ravnanja in delovanja, med katerimi se najbolj frekventno pojavljajo prav etično – moralni kodeksi, saj je v vsem opisanem mogoče najti njihov rodovitni humus in pobudno ozračje.«

■ O ideji moralnega kodeksa za športnike in športne delavce¹

Podrobneje si oglejmo razloge za oblikovanje moralnega kodeksa za športnike.

¹Pediček, Franc (1970). *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 317–380.

1. **Družbeni kontekst:** Kot je bilo značilno za marksistično misel, da je družbo presojala v smislu evolucije, tudi Pediček v duhu časa izhaja iz 'razvoja družbe' in utemeljuje nujno spremembi. »Samoupravljanje se potrdi ali verificira v praksi šele takrat, ko se dvigne na raven človekovega etosa, ko sprošča in ponuja moralno revolucijo v odnosih in delovanju ljudi« (332). Pediček je v šestdesetih letih doživljal čas optimistično, razvojno, na poti v demokratizacijo in humanizacijo. »Novi proizvodni in družbeni odnosi, ki omogočajo samoupravljanje in demokratizacijo človeškega sožitja, pa prav tako nujno zahtevajo izdiferenciranost športne morale in njeno pozitivno kodifikacijo« (368). Za spremembe si je potrebno prizadevati, se truditi, ne pridejo same, zato trdi Pediček »... si moramo zavestno prizadevati za čim širšo in čim globljo humanizacijo celotnega našega družbenega sožitja in delovanja« (327). »Vsak nov premik v humanizaciji skupnega človeškega bivanja je namreč dragocen in težko želen sad na razvejanem in grčastem drevesu revolucije ... Humanizacija je možna šele na kakovostno višji stopnji družbenega razvoja, to je na stopnji družbeno-moralne revolucije ...« (327).

2. **Kaj je bistvo športa?** Pediček športno dejavnost umešča v človekov celostni osebni razvoj. »Šport je tako danes vedno bolj namenjen bogatenju in plemenitenju človeka, zato je danes vedno bolj pravi samo tisti šport, ki je resnično globoko moralen« (317). Odklanja vsakršno utilitaristično pojmovanje športa. »Saj ne gre pri športu samo za dviganje rezultatov, temveč za dviganje človeka. Ne gre samo za rekorde centimetrov in sekund, temveč za predvsem za rekorde človekovega etosa« (321). »Pri športni dejavnosti že človek od nekdaj zasleduje neke nekoristnostne, neutilitarne, to je idealne cilje, torej smotre, ki jih lahko dosega le z dejavnostjo 'onkraj prinuje dela'. To pa je področje človekove nadvse svobodne ustvarjalnosti in ekspresivnosti, združujoče v svojem okviru vse oblike izpovedovanja človeške biti, od umetnosti, znanosti, religije pa do morale in športa. Na tem področju človekovega delovanja 'onkraj dela' ne vladajo utilitarne, temveč idealni nameni: doživljanje radosti, doživljanje svobode, doživljanje enkratnega in svobodnega bivanja, doživljanje novih razsežnosti lastnega jaza, odkrivanje in doživljanje duhovnih vrednot, doživljanje esenčnih in eksistenčnih prvin svoje generične in individualne človeške biti itd.« (343). Pediček sledi vrednotam, ki so imanentne športu in omogočajo človekov razvoj, humanizacijo. »Ta pojavljajoči se vidik športa (vrednostna razsežnost) je pri nas znanilec pomembnih premen v tej obliki človeške dejavnosti, je znanilec bodoče zmage človeka v športu, je znanilec uresničujočih se možnosti za večjo in globljo razrast humanizma tudi v našem športu« (345). Šport naj torej služi človeku. Človek naj se ne podreja športu. »Športna aktivnost je usmerjena k spreminjanju človeka samega« (320).
3. **Vrednote športa:** Če v športu nismo pozorni na vrednostno razsežnost, se hitro pojavi »fetišiziranje športa, fetišiziranje športnih rezultatov oz. storitev, fetišiziranje športnikov, športnih organizacij in njihovih funkcionarjev« (346). V športu najdemo hedonske, vitalne in duhovne vrednote. Toda rojstvo vrednot je vedno le v območju človeškega, osebnega, individualnega v območju človekovega kognitivnega (spoznavnega) in konativnega (afektivnega) odnosa do stvari, pojavov in procesov. »Najvišje aksiološko načelo in najvišja vrednota ali *'summum bonum'* športa zatorej je – more in mora biti – le človek, ljudskost njegove biti« (347). Iz tega navedka je jasno razvidno, da je človek vedno središče Pedičkove pedagogike. »Vrednota v športu je torej vse tisto, kar človeka z delovanjem v športu vedno bolj uresničuje kot bistveno ali esencialno in kot bi-vanjsko ali eksistencialno bitje. Vse, kar ruši človeka v globinah njegove rodovne ali generične in osebne ali individualne biti, je torej protislovje, zanikanje ali negacija aksiološke razsežnosti športa« (347). Človek v športu išče sebe. »Sodobnemu človeku je šport nemalokrat tisti dragoceni 'rezervat', kamor si hodi tešit in oživljat potrebo po globinskem in resničnem človeškem etosu, izražajočem se v pristnem tovarištvu, prijateljstvu, odkritosti; sproščenosti, medsebojni pomoči ipd.« (349).
4. **Etično-moralni vidiki športne dejavnosti:** Morala govori o človekovi dejavnosti, praksi, aktivnosti (334). Vsaka človekova dejavnost, tudi športna ima svoje značilnosti: »zavestnost, hotenost ali volitivnost oziroma jasna in trdna postavitev smotra za delovanje ... kar nujno vključuje tudi moralno vevnost oziroma normativnost, etičnost človeka« (319). Morala v športu ni nekaj posebnega, ampak je odraz splošne človeške moralnosti. »Moralni vidik nam pa pomeni življenjsko praktično ali operativno uresničevanje splošnih in posebnih moralnih pravil na torišču športne dejavnosti« (348). Ker človek svoje dejavnosti usmerja v nek namen, nek cilj, imajo dejavnosti vedno vrednostni pomen. »Pri izbiri pobude, pri določitvi za uresničevanje kakšnega motiva odloča vedno vrednotenje. To vrednotenje pa določa človek po nekih vrednostnih vidikih, spodbudah, merilih, pravilih, normah, 'modelih« (349). Bistvo etike je zmožnost vrednotenja človekovega vedenja. »V pojavu morale se nujno pojavlja tudi moralno ocenjevanje človekovih dejanj. To ocenjevanje ima najpogosteje razpeto svojo skalo med dobrim in zlim, med pravilnim in nepravilnim« (350). Ker človek lahko vrednoti svoje vedenje, ga lahko tudi spreminja, izboljšuje. S tem pa osebno raste. »Moralo v športu moremo označiti kot posebno sredstvo samospreminjanja vseh tistih, ki se ukvarjajo s športom in z njim spreminjajo, oblikujejo in usmerjajo lastne in drugih športne motive, hotenja ter športna dejanja z namenom, da vedno vztrajneje uresničujejo s športnem delovanju etično dobro in premagujejo v njem etično zlo« (335).
5. **Alienacije – odtujenosti:** Pediček trdi, da je oblik odtujevanja človeka od samega sebe preko športa veliko. Šport je kot nova religija (352) prava idealiteta, zadnji smoter in smisel življenja, rešitev za vse težave današnjega človeka, od zdravja in boleznih, sreče in ustvarjalnosti, socializacije in humanizacije, svobo-

de in ekspresivnosti pa vse do razvijanja osebnosti, voljnih in karakternih kakovosti, oblikovanje etosa in morale, prebujanja prave družbenopolitične angažiranosti, vzgoje patriotizma, razvijanja vitalnosti in delovne sposobnosti, pravilnega režima prehrane in zdravega oblačenja ter osrečujočega staranja itd.; šport kot delo (353) – bistveni so športni dosežki, to športnika opredmeti, športnik je številka, izkoriščen zvezdnik; odvisnost od kluba, ki športnika izkorišča za svoje cilje, višek športnega dela spravlja v svoj žep ipd.; družbeno politični vidik (355) (družba fetišizira šport, dosežke); športnik se odtuji lastni humanosti («šport postane torišče številnih moralnih odklonov»); psihološka odtujenost (356) – kompenzacija potrebe po moči, slavi, pomembnosti, dominaciji, agresivnosti, občutka inferiornosti itd.; sociološki vidik alienacije (357) – šport postane državna stvar, ne človekova aktivnost. Proti alienaciji se je treba boriti na teoretičnem nivoju (opredeljevanju smisla športa), znanstveno raziskovalnem nivoju (npr. metode raziskovanja), političnim (izkoriščanje športnika za državni in politični prestiž) in etično moralnem nivoju (pojav nemoralnega življenja med športniki: izbruhi jeze, sovraštva, pretepi, podkupovanje, doping itd.). Pedičkov pogled na šport je celostni, zato so vsi odnosi del »morale v športu«. Športno moralo ne smemo zreducirati na 'fair play' odnos, ampak je potrebno imeti pred očmi vse vrste odnosov na področju športa (363).

6. **Humanizacija:** Po Pedičku besedo humanizem »uporabljamo v tem besedilu dosledno v pomenu boja za 'individualno in kolektivno človečenje človeka', v pomenu gibanja za vračanje odtujenega človeka samemu sebi kot družbenemu, človeškemu bitju, v pomenu 'objektiviranja totalitete človeka', v pomenu prizadevanj, da človek povsod in vselej postane '*homo humanus*'« (337). »Torej nam humanizem vedno pomeni proces raztujenja, proces reintegracije, proces samouresničevanja človeka kot individualnega in družbenega bitja. To reintegriranje ali samouresničevanje človeka na intelektualni ravni imenujemo samoosveščanje, na hotenjski samoosvobajanje, na čustveni ravni se ta proces izraža v človekovi težnji 'biti iskren', a na družbeni ravni biti neodvisen, biti nad spopadom in zunaj njega med individualno in kolektivno voljo (338). Humanizacija nam pomeni boj za uresničevanje vseh značilnosti človek (ustvarjalnost, racionalnost, svobodnost, družtenost, izražanje samega sebe, samoosmisljanje lastnega bivanja in akcije, vrednostno doživljanje,

seganje čezse, premagovanje danega in omogočanje možnega, predvidevanje bodočega).

7. **Pravilniki ali moralni kodeks:** Ko se pojavijo kršitve, si želimo zagotoviti poštenost v delovanju. Pojavijo se pravilniki, pogodbe, zavarovala ipd. Pravilniki sami po sebi ne zagotavljajo etičnega vedenja ljudi. Etično vedenje se ne da regulirati od zunaj (324: administrativno, pravno), ampak od znotraj (v vesti, etično). Pediček opozori na dva nivoja, pravni (pravilniki, zakoni) in etični (vest, notranji imperativ). Ta dva nivoja se pogosto enačita in njuno različnost zamegljujeta. »Človekova nrvnost ali etos pa ima tudi svoje skrite notranje pobudnike, ki ga gibljejo k moralno dobremu in odvrtaajo od moralno slabega. Te skrite subjektivne nrvne zahtevke imenujemo imperitive« (336–7).
8. **Bistvo morale:** »Morala v športu je »posebno sredstvo samospreminjania vseh tistih, ki se ukvarjajo s športom in z njim spreminjajo, oblikujejo in usmerjajo lastne in drugih športne motive, hotenja in športna dejanja z namenom, da vedno vztrajneje uresničujejo v športnem delovanju etično dobro in premagujejo v njem etično zlo« (335). Vloga moralnih pravil »je v tem, da vsebujejo razsodila ali kriterije oziroma posplošene izkušnje, na temelju katerih moremo določeno človekovo zadržanje in dejanj grajati, a drugo hvaliti, da moremo moralno dobro spodbujati in moralno zlo zavračati« (336). Moralne zahteve človekovo dejavnost usmerjajo v pravo smer. Etika služi kot orientacija.
9. **Metoda ustvarjanja moralnega kodeksa:** Kodeks mora biti skupno delo, da vsak udeleženeč začuti njegov smisel in njegovo nujo. »Vse delo za ta kodeks bi morala biti resnično skupna, kolektivna zadeva vseh v športu delujočih in za teorijo ali prakso športa vnetih ljudi, stvar športnikov samih in športnih delavcev, športnih organizacij, društev in klubov, pa tudi stvar širše kulturne in družbene javnosti« (324–5). »Le v tem primeru jih bo ta listina tudi resnično notranje vezala. Športniki morajo biti predvsem sami avtorji, kreatorji, subjekti tega moralnega kodeksa, ne le 'objekti'« (325).
10. **Zakaj kodifikacija športne morale?** Morala ne omejuje človeka, ampak ga varuje pred manipulacijo, stran potmi, razčlovečenjem, zlorabami. »V kodifikaciji vidijo športniki pomembno sredstvo za boj proti izkoriščenju svoje športne ustvarjalnosti in pomembno sredstvo za boj proti razraščanju zla v športu, ki so mu priče kot najbolj neposredni in

najbolj življenjsko ter moralno prizadeti 'potrošniki' (332).

- 11. Načela za kodifikacijo športne morale:** Pri oblikovanju kodeksa je potrebno izhajati iz značilnosti družbe, prakse, splošne morale, socialnih odnosov na vseh nivojih, pozitivne trditve raje kot negativne, vzgojni vidik, pravni vidiki (368–370).
- 12. Kodifikacija:** Pediček predlaga, da bi kodeks vseboval določila za temeljne odnose: do sebe, dela, drugega športnika, trenerja, sodnika, športne organizacije, občinstva, raziskovalcev, družbe, politike, splošnega človeškega etosa. Predlaga 14 področij, na katerih je potrebno vzpostaviti etična načela kot vodilo za poštene in dobre odnose v športu.

Človek se nauči svojega vedenja. Od ciljev, ki si jih postavi, je odvisno, česa se bo učil, česa se želi naučiti. Pediček si je moralno razsežnost v športu predstavljal konkretno. S kodeksom določeno vedenje se je lažje učiti želenega vedenja in se lažje preverja neželeno vedenje.

■ Sklepne misli

Pregledali smo nekatere vidike etičnega ravnanja v Pedičkovi misli. Sledili smo predvsem pogledom o moralnem vedenju v športu. Naj ob koncu zapišem nekaj svojih misli.

- Pediček je hranil upanje na nove demokratične čase. Verjel je, da lahko vzgoja na vseh področjih, tudi v športu, veliko prispeva k demokratizaciji in humanizaciji družbe.
- Pediček je v začetku sedemdesetih let na vrhuncu svojega ustvarjanja. Trilogija o pogledih na telesno vzgojo, šport in rekreacijo je bistveno obogatila z vidiki etičnega in moralnega razmišljanja.
- Pedičkova opredelitev za človeka, za celostni razvoj osebnosti je središče njegove antropološke pedagogike. V vsakem obdobju je ponavljal svojo paradigmatično točko. Ta odločitev ni samo njegova, ampak odločitev vseh, ki verjamejo v človeka, v njegovo bistvo, v lepoto in v svetost. To opredelitev smotra je prevzel tudi Unescov dokument: Učenje, skriti zaklad v trditvi »prispevati k celovitemu razvoju vsakega posameznika – k njegovemu duševnemu in telesnemu razvoju, čustvovanju, smislu za lepoto, k osebni odgovornosti in du-

hovnim vrednotam« (Delores, 1996, 86). Opredelitev smotra vsebuje filozofijo, antropologijo, pogled na človeka, družbo, etiko, estetiko in religijo. Ves čas delovanja pa je pedagoški stroki kazal cilj in ji bil luč s svojim pogledom na človeka.

■ Literatura in viri

- Berce I. (1964). Ob ideji moralnega kodeksa za pedagoške delavce. *Sodobna pedagogika*, št. 3–4, 242–247.
- Delores, J. (1996). *Učenje: skriti zaklad: poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, pripravljeno za Unesco*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Koselj, V. (2005). Etični kodeks učitelja. V: *Etični kodeks članov Društva katoliških pedagogov Slovenije*. Ljubljana, Društvo katoliških pedagogov Slovenije, 28–31.
- Pediček, F. (1964). K ideji moralnega kodeksa za pedagoške delavce. *Sodobna pedagogika*, št. 3-4, 65-82.
- Pediček, F. (1970). *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Pediček, F. (1972). Vzgoja kot družbena funkcija. V: Pediček, Franc (ur.). *Drugi posvet slovenskih pedagogov*, zbornik, Ljubljana. Zveza pedagoških društev Slovenije, 99–110.
- Pediček, F. (1991). *Pedagoška deontologija*. *Sodobna pedagogika*, št. 1–2, 44–48.
- Pediček, Franc (1992). *Oris pedagoške deontologije*. *Pedagogika danes*, Založba Obzorja, Maribor, 239–244.
- Pediček, F. (1994). *Etična in moralna vzgoja*. *Edukacija danes*. Založba Obzorja, Maribor, 67–89.
- Pediček, F. (1994). *O podstavi moralne in državljanske vzgoje*. *Edukacija danes*, Založba Obzorja, Maribor, 132–138.
- Pediček, F. (1996). *Zakaj etično-moralni kodeksi?* Zbornik simpozija, Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza & Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno. Ljubljana, 41–44.
- Pediček, F. (1998). *Ob prenovi šole: kritični pedagoški pogledi*. Jutro, Ljubljana.
- Pediček, F. (2007). *Moja hoja za pedagogiko: 1950–2000*. Didakta, Radovljica.
- Suhadolčan, L. (1964). Misli k predlogu za načrt kodeksa pedagoških delavcev. *Sodobna pedagogika*, 248–250.
- Zorman, I. (1964). Moralni kodeks in družba. *Sodobna pedagogika*, 251–252.
- Zupančič, M. (1964). K ideji moralnega kodeksa za prosvetne delavce. *Sodobna pedagogika*, 247-248.
- Žerovnik, A. (1995). O etičnem kodeksu učiteljev. *Vzgoja in izobraževanje*, št.1, 39–42.
- Žerovnik, A. (ur.) (1997). *Etična vzgoja*. Zbornik simpozija Državlanskega foruma za humano šolo. Družina, Ljubljana.
- Žerovnik, A. (1999). Naš pogovor dr. Franc Pediček, *Vzgoja*, številka 1, 18–24.

Mag. Silvo Šinkovec
Inštitut Franca Pedička
silvo.sinkovec@rkc.si